

УДК 1(091)141

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.1.20>**Руденко Сергій Валерійович,**

*доктор філософських наук, професор,
заступник декана філософського факультету з наукової роботи
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
orcid.org/0000-0001-9069-0989
[rudenosrg@gmail.com](mailto:rudenkosrg@gmail.com)*

Туренко Віталій Едуардович,

*доктор філософських наук,
старший науковий співробітник
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
orcid.org/0000-0003-0572-9119
vitali_turenko@ukr.net*

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗУМІННЯ «ПРАКТИКИ» У КИТАЄЗОВАНОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ РАДЯНСЬКОМУ МАРКСИЗМІ

У статті здійснюється комплексний компаративний аналіз розуміння «практики» у контексті мислителів двох напрямів марксизму – китаєзованого та українського радянського.

Проаналізовано працю «Про практику» Мао Цзедун, в якій розкривається перспектива подальшого розуміння досліджуваного концепту в рамках китаєзованого марксизму. Зокрема, ним виділяються два ключові аспекти експлікації «практики»: епістемологічний та політико-філософський. Тому і марксизм у Китаї використовується для вирішення його проблем та перетворення багатого практичного досвіду держави на теорію, а також у поєднанні з китайською історією та унікальною китайською традиційною культурою.

У разі розгляду концепту «практика» в українському радянському марксизмі досліджується доробок таких вітчизняних мислителів, як: П. Копнін, В. Шинкарук, В. Табачковський, В. Іванов, О. Яценко, М. Тарасенко та В. Антоненко. Обґрунтовано, що вітчизняні мислителі у 60-80-х рр. ХХ ст. зосередили свою увагу на практиці не стільки в епістемологічному чи соціально-філософському змісті, а в антропологічному та екзистенціальному. На думку більшості з них, практика – це не стільки протилежність теорії, а як фундаментальний принцип розгляду всіх науково-теоретичних проблем крізь призму їх гуманістичного змісту, що дозволяє усвідомити зв'язок теоретичного знання з усім розмаїттям способів оволодіння людиною буття, розкриває сутність знання як феномена культури.

Ключові слова: китаєзований марксизм, український радянський марксизм, практика, епістемологічна проблематика, Мао Цзедун, Київська філософська школа.

Rudenko Sergii,

*Doctor of Science (Philosophy), Professor,
Vice Dean for Research Work of the Faculty of Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
orcid.org/0000-0001-9069-0989
[rudenosrg@gmail.com](mailto:rudenkosrg@gmail.com)*

Turenko Vitalii,
Doctor of Science (Philosophy), Senior Researcher
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
orcid.org/0000-0003-0572-9119
vitali_turenko@ukr.net

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE UNDERSTANDING OF “PRACTICE” IN CHINESE AND UKRAINIAN SOVIET MARXISM

The article carries out a comprehensive comparative analysis of the understanding of “practice” in the context of thinkers of two directions of Marxism – Chinese-style and Ukrainian-Soviet.

The work “On Practice” by Mao Zedong is analyzed, which reveals the prospect of further understanding of the researched concept within the framework of Chinese Marxism. In particular, he singles out two key aspects of the explanation of “practice”: epistemological and political-philosophical. Therefore, Marxism in China is used to solve its problems and transform the rich practical experience of the state into theory, as well as in combination with Chinese history and unique Chinese traditional culture.

When examining the concept of “practice” in Ukrainian Soviet Marxism, the work of the following domestic thinkers is studied: P. Kopnin, V. Shynkaruk, V. Tabachkovskiy, V. Ivanov, O. Yatsenko. It is substantiated that domestic thinkers in the 60s and 80s of the XX century focused their attention on practice not so much in the epistemological or socio-philosophical content, but in the anthropological and existential one. According to most of them, practice is not so much the opposite of theory, but as a fundamental principle of consideration of all scientific and theoretical problems through the prism of their humanistic content, which allows us to realize the connection of theoretical knowledge with all the variety of ways of mastering a person being, reveals the essence of knowledge as a cultural phenomenon.

Key words: Chineseized Marxism, Ukrainian Soviet Marxism, practice, epistemological issues, Mao Zedong, Kyiv Philosophical School.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що марксизм частіше за все асоціюється із соціально-філософською чи політико-філософською проблематикою. Тому ті чи інші проблеми і поняття зокрема епістемології ніби залишаються в тіні як самих послідовників марксизму, так і дослідників цього напрямку філософії. На наш погляд, одним з таких концептів, безумовно, є «практика».

Наукові напрацювання українських, західних та далекосхідних учених стали основою нашого дослідження. Втім можна відзначити, що в них відсутній компаративний аналіз експлікації «практики» в українському радянському та китаєзованому марксизмі. Відповідно, мета нашої статті – розкрити особливості та характерні риси розуміння концепту «практика» у зазначених вище напрямках розвитку марксизму.

Особливості розуміння практики у китаєзованому марксизмі

Насамперед слід зауважити, що до К. Маркса матеріалізм розглядав проблему знання окремо від соціальної природи людини та її історичного розвитку, і тому не міг зрозуміти залежності

знання від суспільної практики, тобто залежності знання від виробництва та класової боротьби. Марксистки розглядають виробничу діяльність людини як найбільш фундаментальну практичну діяльність, детермінантну всю іншу її діяльність. Пізнання людини залежить головним чином від її діяльності в матеріальному виробництві, завдяки якій вона поступово приходить до розуміння явищ, властивостей і законів природи, відносин між собою і природою; і через свою діяльність у виробництві він також поступово приходить до розуміння тією чи іншою мірою певних відносин, що існують між людиною. Жодне з цих знань не можна отримати без діяльності на виробництві. У безкласовому суспільстві кожна людина, як член суспільства, об'єднує спільні зусилля з іншими членами, вступає з ними в певні виробничі відносини і бере участь у виробництві для задоволення матеріальних потреб людини. У всіх класових суспільствах члени різних соціальних класів також по-різному вступають у певні виробничі відносини і займаються виробництвом для задоволення своїх матеріальних потреб. Це першоджерело, з якого розвиваються людські знання.

Розуміючи це, видатний китайський державник та мислитель Мао Цзедун, присвятив окрему увагу досліджуваному концепту у своїй розвідці «Про практику» (1937 р.). Водночас слід зауважити, що «останніми роками стало зрозуміло, що багато концепцій, використаних Мао під час написання його відомих есе «Про протиріччя» та «Про практику» (1937), впливають із детального дослідження радянської марксистської філософії, що багато аспектів власної філософії Мао і китайського марксизму є винятково ортодоксальними за стандартами міжнародного комуністичного руху того часу» (Knight, 1993, с. 57).

Втім марксизм у Китаї полягає у використанні першого для вирішення проблем Китаю та перетворенні багатого практичного досвіду Китаю на теорію, а також у поєднанні з китайською історією та унікальною китайською традиційною культурою, китайський марксизм постійно наділяється відмінними практичними характеристиками, національними характеристиками та особливостями, тому в рамках його важливо: «по-перше, дотримуватись практики першої точки зору, добре вміти перетворювати теорію на життєвий досвід, добре використовувати теорію для спрямування новою практикою інновацій, а по-друге, це успадкування та розвиток нових ідей марксизму, поглиблене вивчення для вирішення важливих практичних проблем у реформуванні та розвитку, постійне надання марксизму сучасного Китаю» (Chen, 2016, с. 1135).

Через це слід зазначити думку Мао Цзедуна, який підкреслював: «Ця діалектико-матеріалістична теорія процесу розвитку знання, що базується на практиці і йде від дрібнішого до глибшого, ніким не була розроблена до появи марксизму. Марксизм-ленінізм вважає, що кожна з двох стадій процесу пізнання має свої особливості, при цьому знання проявляється як перцептивне на нижчому етапі та логічне на вищому, але обидва є етапами інтегрованого процесу пізнання. Перцептивне і раціональне якісно різні, але не відірвані одне від одного; вони уніфіковані на основі практики. Наша практика доводить, що те, що сприймається, не може бути досягнуте відразу і що тільки те, що досягнуто, можна сприйняти глибше. Сприйняття лише вирішує проблему явищ; лише теорія може вирішити проблему сутності. Вирішення обох цих проблем анітрохи

не відокремлюється від практики. Той, хто хоче щось пізнати, не може це зробити, окрім як зіткнутися з ним, тобто живучи (практикуючи) в його оточенні» (Mao Zedong, 1960, р. 20).

Як бачимо, Мао досить критично ставився як до міркувань самого Маркса, так і рефлексій радянських ідеологів марксизму – В. Леніна та Й. Сталіна. Тому не дивно, що навіть у самій Конституції Китайської Народної Республіки бачимо дві такі позиції, які мають безпосереднє відношення до досліджуваного концепту:

«Прагнення звільнити розум, шукати істину у фактах, йти в ногу з часом, бути реалістичним і прагматичним. Лінія мислення партії полягає в тому, щоб виходити з реальності в усьому, що вона робить, інтегрувати теорію з практикою, шукати істину у фактах, а також перевіряти та розвивати істини через практику. Усі члени Партії повинні підтримувати цю лінію мислення, активно досліджувати та сміливо експериментувати, відкривати шлях та впроваджувати інновації та працювати творчо; ніколи не припиняти вивчати нові ситуації, розмірковувати про досвід і вирішувати нові проблеми; збагачувати та розвивати марксизм через практику та сприяти адаптації марксизму до китайського контексту.

Пропагувати нові соціалістичні звичаї та практику; прокладати шлях у застосуванні основних соціалістичних цінностей і соціалістичної концепції честі та ганьби; бореться за комуністичну етику; відстоювати традиційні чесноти китайської нації; і, коли виникають будь-які труднощі чи небезпека, виступайте вперед і хоробро боріться, не боячись жертв, щоб захистити інтереси країни та народу» (Constitution of China, 2017).

Такі завдання зумовлені й тим, що «для прояснення діалектико-матеріалістичного руху пізнання, що виникає на основі практики, що змінює дійсність, щоб прояснити рух пізнання, що поступово поглиблюється, нижче наведемо кілька додаткових конкретних прикладів.

У своєму пізнанні капіталістичного суспільства пролетаріат перебував лише на перцептивній стадії пізнання в перший період своєї практики, в період руйнування машин і стихійної боротьби; вона знала лише деякі аспекти та зовнішні зв'язки явищ капіталізму. Пролетаріат тоді ще був «класом у собі». Але досягнувши другого періоду своєї практики, періоду

свідомої і організованої економічної і політичної боротьби, пролетаріат зміг зрозуміти сутність капіталістичного суспільства, відносини експлуатації між суспільними класами і своє історичне завдання; і вона була здатна зробити це завдяки власній практиці та завдяки своєму досвіду тривалої боротьби, яку Маркс і Енгельс науково узагальнили у всій її різноманітності, щоб створити теорію марксизму для виховання пролетаріату. Саме тоді пролетаріат став «класом для себе».

Концепт «практика» у Київській світоглядно-антропологічній школі радянського періоду (1960–1980 рр.)

Якщо ж говорити про український радянський марксизм, то найбільшу увагу до концепту «практики» було приділено з виникненням у його рідичі Київської світоглядно-антропологічної школи (початок 1960-х рр.). Саме засновник цієї школи П. Копнін уже чітко окреслив значущість досліджуваного концепту, наголосивши на гуманістично спрямованій філософії. Її предметом є не лише «об'єктивні закони природи і суспільства», але й залежної від людини реальності, що освоюється в процесі її діяльності. Науковець закликав вивчати гносеологічні проблеми в широкому колі смисложиттєвих, у контексті сукупного досвіду людства і водночас застосовувати критерії науковості до аналізу світоглядних проблем. У результаті «обмеження філософії її власним предметом, зрозумілим, зрештою, як ставлення людини до світу людини, український радянський мислитель вибудував загальну схему марксистської філософії, яка, на його думку, «відповідає сучасному рівневі розвитку філософії» (Попович, 2009, с. 14).

Його наступник на посаді директора Інституту філософії, академік АН УРСР Володимир Шинкарук продовжує лінію Копніна, що розкривається у виході фундаментальної колективної монографії «Людина і світ людини: Категорія «Людина» і «Світ» у системі наукового світогляду». Саме в цій праці розглядається низка проблем, які яскраво розкривають суспільно-історичну та діяльно-практичну сутність людини та її ставлення до світу. Світоглядний сенс філософського дослідження вбачається у розкритті діяльної основи та «практично-духовної» форми єдності людини і світу (Человек, 1977, с. 4).

Тому взаємодія реальностей, на думку вченого, у людському бутті репрезентується через наші переживання події (реальної, уявної) як реальної суцільності. «З позиції теперішнього буття ми оглядаємо минуле і лише з цих позицій бачимо можливості, реалізовані й втрачені», проєктуємо буття в майбутнє як мрію, надію тощо. Пояснити, яким має бути дійсне буття, щоб ми були здатні відповідно до свого розуміння його як належного змінити реально суще (соціально-культурний окіл тощо), було завданням першорядним, зважаючи на радянську практику «будівництва нового світу» за комуністичним ідеалом (Розвиток, 2014, с. 314).

Особливо важливою постаттю у Київській світоглядно-антропологічній філософії загальною і в контексті експлікації практики зокрема постає особистість В. Табачковського. Відповідно, перш за все слід відзначити його працю «Криза буржуазного раціоналізму і проблема людської особистості» (1974). У книзі аналізуються трактування специфіки соціальних регуляторів діяльності людини в європейській філософії. Автор досліджує, як французький персоналізм та екзистенціалізм намагаються подолати обмеженість класичного раціоналізму за допомогою ідеалістичної «екзистенціалізації» розуму, який, здавалося, був головним таким регулятором. У книзі показано, що тлумачення історії як деперсоналізації процесу призводить до релігійного тлумачення життя людини. Виявлено соціальну зумовленість і методологічні вади європейських філософських концепцій і показано значення марксистського принципу суспільно-історичної практики для вирішення проблеми соціальних регуляторів людської діяльності (Криза, 1974, с. 2). Тоді ж починається його активне дослідження феномену практики.

Звичайно, це не випадковість. Ю. Мелков пише про це так: «Тематика практики як основи, на якій базуються як онтологія, так і епістемологія, є ще однією важливою відмінною рисою київської філософії марксистської традиції, як і розгляд світу людини в її розвитку, діалектичні суперечності та єдність. На думку О. Яценка, «Маркс знайшов у практиці комірку, де в нерозривній єдності існують матеріальне й ідеальне, об'єктивне і суб'єктивне», а тому ця «комірка» виявляється найважливішим предметом дослідження людського життя, мислення

й буття, духовного й матеріального. Принцип практичної творчої діяльності людини – бути не лише центральним, а й об'єднуючим центром досліджень у найрізноманітніших галузях філософської думки. Цим і пояснюється розквіт радянської філософії 1960-х років загалом і в київській школі зокрема поряд зі світоглядною тематикою та сферою філософської антропології, досліджування проблеми філософії та методології науки» (Мелков, 2008, с. 45).

Тому В. Табачковський опублікував окрему монографію «Критика ідеалістичних інтерпретацій практики» (Табачковський, 1976), розділи в монографіях «Буржуазні концепції культури: криза методології» (Табачковський, 1980), «Актуальні методологічні питання сучасної науки» (Табачковський, 1983). С. Грабовський наголошує, що дослідження В. Табачковським феномену практики довели його надзвичайно важкий характер, який принципово не піддавався зведенню в бік матеріального виробництва чи революційної діяльності. На його думку, практика виступала як творіння людини з усією гамою її внутрішніх і зовнішніх протиріч. У 1980-х роках саме В. Табачковський займався подальшою трансформацією світоглядної проблематики – у напрямі постмарксистської філософської антропології, в її класичних і посткласичних формах (Грабовський, 2014, с. 328). Як бачимо, практика в його дослідженнях постає не суто матеріалістичним явищем, у дусі марксистсько-ленінської філософії, а в екзистенціальному контексті (Turenko & Semykras, 2021, с. 52).

Водночас якщо говорити про іншого представника Київської світоглядно-антропологічної школи, а саме В. Іванова, то він міркує у традиції так званого діяльнісного підходу. Чуттєво-предметна діяльність є тиглем, в якому людське всезагальне перетворюється на створений людиною предметний світ, і навпаки. Тобто специфіка

людської природи – всезагальності – це перетворювальна активність як така, «всезагальна сила творення», «суб'єктивна основа практичної творчості» (Іванов, 1977, с. 58). Вона існує лише у предметно-практичному перетворенні навколишнього світу, в актах практики. Отже, тепер можна говорити про так зрозумілу практичну діяльність як про «всезагальне сутнісне визначення людини, субстанцію її суспільного буття» (Іванов, 1977, с. 59).

У цьому контексті слушно буде навести думку М. Кисельова: «Доцільність людської діяльності формується на практиці. Вона об'єктивно відображає історію людської праці, що стала своєрідною логікою діяльності суспільної людини. У суб'єктивному аспекті ціль характеризує спосіб освоєння людиною природної і суспільно-історичної дійсності в формах людської практики; в ній представлена і опосередкована вся предметна структура діяльності. Саме тому доцільність виступає структурно-функціональним компонентом діяльності і водночас є загальним духовно-практичним способом буття людини. В цій особливій якості вона є необхідним елементом культури» (Кисельов, 2012, с. 107).

Підсумовуючи компаративний аналіз розуміння практики у двох таких напрямках марксизму, як в українському радянському та китайському марксизмі, можемо зазначити, що у першому практика постає фундаментальним принципом розгляду всіх науково-теоретичних проблем крізь призму їх гуманістичного змісту, що дозволяє усвідомити зв'язок теоретичного знання з усім розмаїттям способів оволодіння людиною буття, а в межах другого виокремлюються два ключові аспекти експлікації практики: епістемологічний та політико-філософський, що уможливило використання його для вирішення проблем у Китаї та перетворенні багатого практичного досвіду держави на теорію.

Список використаних джерел:

1. Грабовський С. (2014). Відродження української філософії в УРСР (1960–1980 рр.), *Tertium non datur: проблема культурної ідентичності в літературно-філософському дискурсі XIX–XXI ст.* : колективна монографія. Київ : НАУКМА. С. 326–365.
2. Іванов В.И. (1977). Человеческая деятельность – познание – искусство. Київ : Наукова думка.
3. Кисельов М.М. (2012). Проблема цінностей в сучасній українській ментальності. *Філософські діалоги 2012. Філософсько-антропологічні читання: Європейські цінності та українські реалії (до 80-ліття від дня народження О.І. Яценка)* : збірник наукових праць. Київ : ІФ НАНУ. С. 106–118.
4. Мелков Ю. (2008). Київська філософська школа: основні ідеї та характерні особливості. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія, Культурологія.* № 2(8), с. 43–47.
5. Попович М. (2009). Про філософську культуру країни на ім'я «СРСР». *Філософська думка.* № 3, с. 5–15.

6. Розвиток філософської думки в Україні : навчальний посібник / за ред. проф. Ю.М. Вільчинського. 3-те вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ. 2014.
7. Табачковський В. (1976). Критика ідеалістичних трактувань практики. Київ : Наукова думка.
8. Табачковський В. (1980). Проблема «практики-культури» в класичній буржуазній філософії. *Буржуазні концепції культури: криза методології*. Київ : Наукова думка. С. 15–78.
9. Табачковський В. (1983). Принцип єдності теорії і практики в розвитку наукового знання. *Актуальні методологічні питання сучасної науки*. Київ : Видавництво політичної літератури. С. 48–71.
10. Табачковський В. (1974). Криза буржуазного раціоналізму і проблема людської особистості. Київ : Наукова думка.
11. Человек и мир человека. Категории «человек» и «мир» в системе научного мировоззрения / под ред. В.И. Шинкарук. Київ : Наукова думка. 1977.
12. Constitution of the Communist Party of China. Revised and adopted at the 19th National Congress of the Communist Party of China on October 24, 2017. URL: http://www.xinhuanet.com/english/download/Constitution_of_the_Communist_Party_of_China.pdf.
13. Knight N. (1993). Review essay: Mao Zedong's thought and chinese marxism – Recent documents and interpretations. *Bulletin of Concerned Asian Scholars*. 25. 2, 54–63.
14. Mao Zedong. (1960). ON PRACTICE. On the Relation Between Knowledge and Practice, Between Knowing and Doing. 3d ed. Imprint Peking : Foreign Languages Press.
15. Chen Lixin Relationship of Marxism in China and Chinese Traditional Culture, *3rd International Conference on Education, Management, Arts, Economics and Social Science (ICEMAESS 2015)*. 2016. pp. 1133–1149.
16. Turenko V., & Semykras V. (2021). Philosophical legacy of V.G. Tabachkovskiy: historical and philosophical reconstruction. *SOPHIA. Human and Religious Studies Bulletin*. No. 17(1), pp. 50–54.

References:

1. Hrabovskiy, S. (2014). Vidrozhennia ukrainskoi filosofii v URSR (1960–1980 rr.), *Tertium non datur: problema kulturnoi identychnosti v literaturno-filosofskomu dyskursi XIX–XXI st.: kolektyvna monohrafiia*. Kyiv: NAUKMA, 326–365.
2. Yvanov, V.Y. (1977). Chelovecheskaia deiatelnost – poznanye – yskusstvo. Kyiv: Naukova dumka.
3. Kyselov, M.M. (2012). Problema tsinnosti v suchasni ukrainskii mentalnosti. *Filosofski dialogy '2012. Filosofsko-antropologichni chytannia: Yevropeiski tsinnosti ta ukrainski realii (do 80 littia vid dnia narodzhennia O.I. Yatsenka): zb. nauk. prats*. Kyiv: IF NAS, 106–118.
4. Melkov, Yu. (2008). Kyivska filosofska shkola: osnovni idei ta kharakterni osoblyvosti. *Visnyk natsionalnogo aviatsynogo universytetu. Serii: Filosofii, Kulturolohiia*, 2(8), 43–47.
5. Popovych, M. (2009). Pro filosofsku kulturu krainy na imia «SRSR», *Filosofska dumka*, 3, 5–15.
6. Rozvytok filosofskoi dumky v Ukraini: navchalnyi posibnyk / za red. prof. Yu.M. Vilchynskoho. 3-tie vyd., pererob. i dop. Kyiv: KNEU.
7. Tabachkovskiy, V. (1976). Krytyka idealistychnykh traktuvan praktyky. Kyiv: Naukova dumka.
8. Tabachkovskiy, V. (1980). Problema «praktyky-kultury» v klasychnii burzhuaznii filosofii. *Burzhuazni kontseptsii kultury: kryza metodolohii*. Kyiv: Naukova dumka, 15–78.
9. Tabachkovskiy, V. (1983). Pryntsyp yednosti teorii i praktyky v rozvytku naukovoho znannia. *Aktualni metodologichni pytannia suchasnoi nauky*. Kyiv: Vydavnytstvo politychnoi literatury, 48–71.
10. Tabachkovskiy, V. (1974). Kryza burzhuaznoho ratsionalizmu i problema liudskoi osobystosti. Kyiv: Naukova dumka.
11. Chelovek y myr cheloveka. (1977). Katelyoryy “chelovek” y “myr” v systeme nauchnoho myrovozzrenyia / Ed. V.Y. Shynkaruk. Kyiv: Naukova dumka.
12. Constitution of the Communist Party of China. Revised and adopted at the 19th National Congress of the Communist Party of China on October 24, 2017. Retrieved from: http://www.xinhuanet.com/english/download/Constitution_of_the_Communist_Party_of_China.pdf.
13. Chen, Lixin. (2016). Relationship of Marxism in China and Chinese Traditional Culture. *3rd International Conference on Education, Management, Arts, Economics and Social Science (ICEMAESS 2015)*, 1133–1149.
14. Knight, N. (1993). Review essay: Mao Zedong's thought and chinese marxism – Recent documents and interpretations. *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 25:2, 54–63.
15. Mao Zedong (1960). ON PRACTICE / On the Relation Between Knowledge and Practice, Between Knowing and Doing. 3d ed. Imprint Peking: Foreign Languages Press.
16. Turenko, V., & Semykras, V. (2021). Philosophical legacy of V.G. Tabachkovskiy: historical and philosophical reconstruction. *SOPHIA. Human and Religious Studies Bulletin*, 17(1), 50–54.